

Marie, matka Ježíše Krista, v biblickém svědectví, tradici a naší víře

*Biblicko-pastorální text připravený věroučnou komisí
Církve československé husitské*

I. Biblická svědectví o Marii (způsoby pojmenování Marie)

Výchozím pramenem svědectví o Marii je Boží zjevení v dějinách spásy, zachované v Písmu Nového a Starého zákona. Nelze opominout ani úctu k Marii uchovávanou v křesťanské tradici, která je vymezena naším teologickým porozuměním a interpretací.

1. Marie jako mladá dívka (panna)

Marie do dějin spásy vstupuje jakožto mladá dívka (panna) příběhem zvěstování anděla o početí Ježíše Krista z Ducha svatého, jak je dosvědčeno v Matoušově a Lukášově evangeliu (Mt 1,18.20-23; L 1,26-35). „*Hle, panna počne a porodí syna a dají mu jméno Immanuel, to jest přeloženo ‚Bůh s námi‘*“ (Mt 1,23; Iz 7,14). Marie má v dějinách spásy své jedinečné místo jako matka Ježíše Krista – Spasitele a Mesiáše.

2. Marie jako žena

V nejstarším novozákonním „mariánském textu“ je označena jako „žena“. „*Když se však naplnil stanovený čas, poslal Bůh svého Syna, narozeného z ženy, podrobeného zákonu, aby vykoupil ty, kteří jsou zákonu podrobeni, tak abychom byli přijati za syny*“ (Ga 4,4-7). Božství Ježíše vyjadřuje titul Syn a jeho lidství je formulováno Pavlovou výpovědí „*narozeného z ženy*“. Marie je označována jako „žena“ i u evangelisty Lukáše. Jako matka zaslíbeného Mesiáše a Krále je „*požehnaná mezi ženami*“ nebo „*nade všechny ženy*“ (L 1,42).¹

3. Marie jako služebnice

Zbožnost a teologie Mariiny písně (Magnificat) (L 1,46-55) je zbožností a teologií biblických žalmů a izraelského lidu. Jde i o určitou obdobu Chanina chvalozpěvu (1 S 1,11; 2,1-10). Marie ve své písni zpívá o dvou projevech Hospodina. Oslavuje toho, který jedná jako ten, kdo má moc a sílu (L 1,49.51; srov. Ž 21,14; Ž 89,14; Ž 147,5), a současně vyzdvihuje i jeho milosrdenství (L 1,50.54; srov. Ž 100,5; 5, Ž 103,11; Ž 136). Víra Marie je vírou Izraele jako Božího lidu. Marie se plně odevzdává Božímu záměru slovy: „*Hle, jsem služebnice Páně; staň se mi podle tvého slova*“ (L 1,38).

4. Marie jako matka

Při setkání Alžběty, matky Jana Křtitele, s Marií, Ježíšovou matkou, zaznělo z Alžbětínych úst: „*Jak to, že ke mně přichází matka mého Pána?*“ (řec. *méter kyriú*, lat. *mater domini*) (L 1,43). Je zde užít významný titul pro Marii jako „matku Pána“. Pán (řec. *kyrios*, hebr. *'ADÓN* nebo *'aDÓNÁJ*) označuje ve Starém zákoně samotného Boha. V Novém zákoně je tímto titulem Pán (řec. *kyrios*) označován a vyznáván Ježíš

¹ L 1,42: „*požehnaná mezi ženami*“ je překladem podle Bible kralické, požehnaná „*nade všechny ženy*“ je podle Českého ekumenického překladu Bible.

Kristus (srov. J 20,28; 1 K 12,3; Fp 2,6-11). V evangeliích se zmiňuje Marie jako Ježíšova matka (L 2,1-52; Mk 6,3), někdy společně i s Josefem (L 2,26; J 6,42).²

5. Marie jako blahoslavená

V celém Mariině chvalozpěvu je zřejmé, že tím aktivním je Bůh sám, který s Marií „učinil velké věci“ (L 1,49). Vyvolil ji jako matku Spasitele a dal jí mimořádné poslání v dějinách spásy. Proto mají Marii blahoslovit všechna pokolení a všechny generace, všechny rody i národy (L 1,48-49).

6. Marie mezi Ježíšovými učedníky

Marie odkazuje k Ježíšovi a k jeho slovu a spásnému jednání. „*Maria řekla služebníkům: „Udělejte všechno, co vám Ježíš řekne“*“ (J 2,1-11). Autorita Mariina mateřství však nestojí nad Ježíšovým posláním (Mk 6,31-35). Životní dílo a úloha Marie jsou spojeny nejen s Ježíšem jako dítětem, ale i s matkou plnou bolesti prožívající utrpení u Ježíšova kříže (J 19,26-27). Biblická tradice dovršuje její život působením v kruhu učedníků a představuje ji jako ženu modlitby (Sk 1,12-14).

II. Tradice úcty k Marii z dějinné perspektivy a v teologickém porozumění

7. Marie v typologickém výkladu Písma

V typologickém výkladu Bible je Marie viděna ve vztahu k první ženě Evě jako druhá Eva nebo k dceři Siónské (Iz 62,11; Mi 4,13) či Jeruzalémské (Sof 3,14). Marie také bývá spatřována v ženě oděné sluncem podle knihy Zjevení Janovo (Zj 12,1).³

8. Marie v úctě církve

Úcta k Marii se v církvi objevuje již ve druhém století, zprvu ve východním křesťanství, spolu s úctou k mučedníkům a vyznavačům. Ve východní církvi se začal slavit svátek Zesnutí přesvaté Bohorodičky, který se opírá o apokryfní spisy,⁴ neboť v Bibli se svědectví o smrti Marie nenachází. V západní církvi získal tento svátek označení Nanebevzetí Panny Marie.

9. Marie v křesťanském krédu

Marie se v souvislosti s narozením Ježíše Krista stává součástí starobylých vyznání víry církve. V Apoštolském vyznání víry je obsažena výpověď „*jenž se počal z Ducha svatého, narodil se z Marie Panny*“ a v Nicejsko-cařihradském krédu je řečeno „*skrze Ducha svatého přijal tělo z Marie Panny a stal se člověkem*“.

10. Titul Bohorodička

² „Což tohle není Ježíš, syn Josefův? Vždyť známe jeho otce i matku! Jak tedy může říkat: „Sestoupil jsem z nebe““ (J 6,42)!

³ Tento výklad pravděpodobně pochází z pozdější tradice, neboť v „ženě s dvanácti hvězdami“ bývá spatřován též symbol Izraele a církve.

⁴ Srov. Slovo svatého Jana Teologa o zesnutí svaté Bohorodičky. In: Příběhy apoštolů. Novozákonní apokryfy II. Uspořádal Jan A. Dus. Vyšehrad Praha 2003, s. 454-464.

V roce 431 byl na koncilu v Efezu potvrzen titul „Bohorodička“ (Theotokos), vyjadřující, že Mariin syn je pravý Bůh a pravý člověk.⁵

11. Rozvíjení mariánské zbožnosti a nauky ve středověku

Ve středověku rozvíjejí mariánskou zbožnost a učení mnišské řády, kazatelé a teologové jako například Bonaventura, Tomáš Akvinský, Bernard z Clairvaux a další. V návaznosti na církevního otce Augustina zastává Bonaventura nauku, že Marie porodila Božího Syna Ježíše bez přispění muže jako Panna a po porodu zůstala Pannou.⁶ Podobně toto učení o Mariině panenství vykládal i Tomáš Akvinský.⁷ Výjimečný status úcty k Marii vůči ostatním světcům dokládá i významné místo jejího vzývání v modlitebním životě církve.⁸ Mariin příběh ve výtvarném zpracování se stal též výrazným prvkem liturgického prostoru.⁹

12. Mariánská zbožnost v tradici římskokatolické církve v raném novověku

Mariánská úcta se v raném novověku stala významným prvkem úsilí o integritu římskokatolické církve v zápase s reformací. K významným příkladům rozvoje mariánské zbožnosti v českých zemích patří Palladium země české,¹⁰ mariánské sloupy jako symboly katolické hegemonie, ale i jako porážky živelných chorob, pěstování úcty k Panně Marii Vítězné¹¹ jako bojovnici proti protestantismu, šíření mariánské úcty z poutního místa Loreto v jižní Itálii,¹² zasvěcování kostelů a kaplí Panně Marii, zakládání poutních míst a laických mariánských bratrstev.

13. Mariánská úcta v 19. a 20. století

Po vlně náboženské skepse způsobené osvícenstvím a francouzskou revolucí a jejich důsledky se v 19. století oživila mariánská zbožnost, jejímž výrazem se stalo i dogma

⁵ Na koncilu v Efezu v roce 431 byl přijat tzv. 3. dopis Cyrila Alexandrijského Nestoriovovi, který obsahuje 12 anathematismů. Hned v prvním je psáno, že Pannu Marii je třeba považovat za skutečnou Bohorodiči. Zbýlých 11 anathematismů pak podrobně vymezuje poměr božství a lidství v Ježíši Kristu (DENZ, 252-263).

⁶ Bonaventura, Breviloquium. Kompendium scholastické teologie. Vyšehrad 2004, s. 167-170. Učení o vždy-panenství Mariině bylo závazně formulováno na pátém zasedání Lateránské synody 31. 10. 649 v 2. – 4. Kánonu (DENZ, 502-504).

⁷ Tomáš Akvinský: Kompendium teologie. Krystal Praha 2010, s. 235.

⁸ Součástí pravidelného modlitebního života církve byla od 11. století modlitba Angelus Domini (Anděl Páně) a od 12. století antifona Regina Coeli (Královno nebes). V první z nich je obsažena i modlitba Ave Maria (Zdrávas Maria).

⁹ Znám je kupříkladu styl „krásných Madon“ v gotickém malířství i sochařství nebo oltářní obrazy tzv. „černých Madon“, které zobrazovaly temnou barvou tváře její utrpení a bývaly pokládány za mocnou záštitu proti morovým epidemiím.

¹⁰ Od roku 1609 se toto Palladium země české stalo ochranným symbolem katolické víry. Již z názvu artefaktu je patrné, že zde působil i vliv humanismu, který přirovnával zobrazení Marie k antickému palladiu – soše panenské bohyně Palas Athény, která v antice též plnila ochranný účel.

¹¹ Mariánský obraz hrál důležitou ideovou roli v bitvě na Bílé hoře roku 1620.

¹² Symbolem mariánské úcty se tu stala kaple v podobě obydlí Marie, které měli podle legendy přenést andělé do Itálie přímo z Nazareta. V celé Evropě pak byly zakládány kopie či napodobeniny domku – kaple – jako poutní místa.

o neposkvrněném početí Panny Marie,¹³ vyhlášené papežem Piem IX. v roce 1854. Po II. vatikánském koncilu (1962–1965) pak dospěla římskokatolická církev ve vztahu k mariologii do fáze objasňování a ekumenickému dialogu.

14. Mariologie součástí christologie

I přes rozvoj a šíření úcty k Marii v tradici církve a lidové zbožnosti, zůstala z teologické perspektivy mariologie součástí christologie. Byla rozvinuta její vztažnost k eklesiologii, kdy Marie je chápána jako typos církve, ztělesnění Božího lidu Staré i Nové smlouvy. Ve spirituální teologii je Marie nahlížena jako typos člověka přijímajícího v poslušnosti působení milosti (L 1,38), příkladem člověka modlitby (Sk 1,14) a rozjímání Božího slova (L 2,19.51).

III. Marie v pohledu Jana Husa a představitelů české reformace

15. Marie v pohledu Jana Husa

Český reformátor Jan Hus se věnuje mariánské tematice ve svých kázáních i ve výkladech. Marii označuje tradičními církevními tituly jako „nejčistší Panna“, „rodička Spasitelova“, „obnovitelka lidského rodu“, „královna nebes“ a čerpá při tom ze středověké úcty a zbožnosti, například z Bernarda z Clairvaux.¹⁴ Nazývá Marii „prostřednicí“ a „pomocnicí“, avšak přesto podle něho má být víra zaměřena k trojjedinému Bohu samotnému. „*Nemáme věřit ani v blaženou Pannu, matku Spasitele, ani v žádného svatého, ale jen v nejsvětější Trojici.*“¹⁵ Hus rozlišení věřit v někoho a věřit někomu a o někom upřesňuje ve Výkladu víry: „*Věz, že nemáš věřiti v papeže, ani ve svatého Petra, ani v Pannu Marii, ale věř, že Panna Maria Syna Božího, člověka Jezu Krista porodila, a věř jí, že což mluvila, to jest pravda, a tak budeš věřiti jí, o ní, ale ne v ni.*“¹⁶

16. Mariánská úcta u utrakvistů

Tradiční mariánskou úctu s Janem Husem sdílejí Jakoubek ze Stříbra a Jan Rokycana a navazují na ni utrakvisté. Projevuje se v liturgii, zbožnosti, duchovním zpěvu¹⁷ i výtvarném umění,¹⁸ kde nachází Marie své význačné místo.

17. Marie v Jednotě bratrské a u Jana Amose Komenského

Tradiční výpovědi o Mariině panenství podle Apoštolského kréda se nacházejí v reformačních konfesích, také v Bratrském vyznání i kancionálech a katechismech. Najdeme je i v katechismu, který vytvořil a vydal Jan Amos Komenský.¹⁹

¹³ Nejde tu o panenské početí Spasitele, ale početí samotné Marie jejími rodiči bez poskvrnění dědičným hříchem.

¹⁴ Husovo kázání na den Narození P. Marie. In: Betlémské poselství I. Praha 1947, s. 128-130.

¹⁵ Srov. Husův traktát O víře. In: Husova výzbroj do Kostnice. Kalich Praha 1965, s. 115.

¹⁶ Výklad víry, kap. VI., Žilka, s. 16; Opera omnia I., 1975, s. 69.

¹⁷ Takovým dokladem je i Jistebnický kancionál, kde jsou zastoupeny také mariánské písně (Jistebnický kancionál II. svazek – Cationale. Chomutov 2019, s. 192-198.

¹⁸ Srov. Umění české reformace. Praha 2010, s. 177nn.

¹⁹ „*Poněvadž měl (Ježíš) Otce v nebi, nepotřeboval otce na zemi, jen čisté matky, z níž mu bylo působením Ducha svatého lidské tělo svatě zformováno, takže ona před porodem, při porodu i po*

IV. Marie v teologické reflexi a liturgii CČSH

18. Marie ve víře a zbožnosti Karla Farského

Vlastní tradice CČS(H) zná a praktikuje mariánskou úctu, při níž je akcentováno Mariino mateřství: „*Matku Kristovu Marii ctíme nade všechny ženy pro její tak požehnané mateřství.*“²⁰ Úcta k Marii se od počátku projevuje v CČSH v jejím liturgickém životě (viz Zpěvníky a liturgické knihy). V Českém misálu (1919-1920) se vyskytují formuláře pro tradiční mariánské svátky. V Liturgii Karel Farský pravidelně připomínal v modlitbě sjednocení „*mučedníky, vyznavače, osvětitele, apoštoly spolu s Marií, Ježíšovou svatou Mateří*“.²¹ Ve Zpěvníku, který Farský připravoval, jsou zařazeny mariánské písně, jak pro dobu vánoční, tak také velikonoční. Farský se o Marii vyjadřuje tak, že si „*zaslouží naši úctu mezi všemi ženami, poněvadž dala život Ježíšovi a strastně jej vychovala a v něm světu Spasitele dala.*“²² Podle něho je „*vzor matek a světic z největších postav člověčenství*“.²³

19. Postoje k Marii u dalších představitelů první generace CČSH

Alois Spisar nahlíží na Marii pohledem dobové dogmatické skepse a zabývá se zejména kritikou legendárního vyprávění o narození Ježíše z Marie Panny.²⁴ Podobným způsobem to činí i další významní představitelé církve, to ovšem neznamená, že by si přestali Marie vážit. Typickým příkladem je Ferdinand Stibor, který ve svém kázání na svátek Matky Marie nejprve kritizuje dogma o neposkvrněném početí Panny Marie, ovšem Marii vyzdvihuje jako vzor křesťanské matky a v závěru svého kázání připojuje modlitbu k Matce Marii.²⁵ František Kovář označuje Marii jako „*nejpožehnanější ze všech žen, protože její syn je nejpožehnanější ze všech lidí.*“²⁶

20. Marie v umění CČSH

porodu zůstala čistou pannou“ (Jan Amos Komenský, Prastaré obecně křesťanské náboženství. Kalich Praha 1952, s. 22).

²⁰ K. Farský, CČS. Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé. Praha 1925, s. 52.

²¹ *Liturgie*. In: Zpěvník písní duchovních pro církve československou. Praha 1924, s. 204.

²² K. Farský, CČS. Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé. Praha 1925, s. 52.

²³ Tamtéž, s. 55.

²⁴ A. Spisar, Věrouka v duchu církve českomoravské. Díl I., Praha 1941, s. 244-246.

²⁵ 8. prosince se podle liturgického kalendáře katolické církve slaví slavnost Panny Marie počaté bez poskvrny prvotního hříchu. Biskup Stibor ve svém pojetí církevního roku CČS tento svátek zachovává, ale mění na svátek Matky Marie. Stiborova modlitba: „*A ty, sv. Maria, ženo vzorná a statečná, ty, matko milující Syna svého, budiž nám zářivým vzorem, abychom za tvým vznešeným příkladem trpělivě a odevzdaně do vůle Boží nesli břímě svého života snažíce se vychovat ze svých dětí zdárné učedníky tvého Syna Krista Ježíše, aby od něho naučily se obětovati svůj život pro blaho svého okolí, národa a celého lidstva. Přijmi dnes projev naší vroucné lásky a úcty k tobě, když z upřímné duše zpívá k tvé poctě sbor tvých ctitelů: „Ženo přesvatá, láskou bohatá, zdrávas matko Maria. Krista's nám dala, proto ti chvála rozléhá se po národech.“ Amen*“ (F. Stibor, Kázání na nedělní a sváteční perikopy církevního roku, díl I. Moravská Ostrava: Palcát, 1929, s. 11-14).

²⁶ F. Kovář, Počátek Evangelia Lukášova. Blahoslav Praha 1945, s. 39.

Specifická mariánská zbožnost je obsažena a zachována v uměleckém díle Františka Bílka. Úcta k Marii – Ježíšově matce prostupuje celým Bílkovým dílem. Bílek je autorem prací Panna Maria z Golgoty (1892), Výklad slova Madonna (1897), korouhve s obrazem Panny Marie (1904), Meditací ke křížové cestě a dalších prací s mariánskou tematikou. Dva význačné obrazy s mariánskou tematikou – Matka radostná a Matka bolestná – se nacházejí v Husově sboru v Českých Budějovicích.²⁷ Výtvarné znázornění Marie s Ježíšem nacházíme ve sborech Církve československé husitské i od dalších umělců.

21. Teologické pohledy na Marii v 2. generaci CČSH

Zdeněk Trtík se v otázce původu a narození Ježíše přiklání k názoru Emila Brunnera v návaznosti na starší teologickou tradici CČSH.²⁸ Na rozdíl od Karla Bartha původ Ježíše z lidského otce uznávají i Rudolf Bultmann i Paul Tillich. Základy víry CČSH, tak jako Velké vyznání víry, zdůrazňují původ Ježíše jako Božího Syna ve věčném Otci, formulací „*od Otce přišel*“ (srov. J 16,28; J 8,24; J 13,3; J 11,1; J 12,46; 1 J 4,2).

22. Přístup k Božímu tajemství vírou

Téma „početí z Ducha svatého a narození z Panny“ se nachází ve Stručném komentáři k Základům víry CČSH, přijatém na VIII. sněmu. Zde je patrný úmysl porozumět biblickému poselství nejen racionálně kritickým myšlením, ale především k němu přistupovat jako k tajemství. „*Podle biblického svědectví jsou Ježíšovo početí z Ducha svatého a podivuhodné narození z Marie jedinečným způsobem spjaty s Boží mocí v Duchu svatém. Jsou znamením nového počátku v hříšném lidstvu, vycházejícího čistě z iniciativy Boží. ... Je nám tu zvěstováno jedinečné tajemství, které ve víře vděčně přijímáme.*“²⁹

V. Marie v současné víře a spiritualitě CČSH

23. Marie ve zvěstování a výkladu Bible

Zvěstování o Marii a jejím jedinečném poslání se uskutečňuje na základě výkladu biblických mariánských textů každoročně v době adventní a vánoční (adventní pobožnosti; nedělní a sváteční liturgie v adventu a o Vánocích) i v době velikonoční; eventuálně v květnu (májové pobožnosti).

24. Místo Marie v liturgickém životě církve

Úcta k Marii se může projevat ve výslovném jmenování Marie, Matky Páně v eucharistické modlitbě při připomínce Božích svědků³⁰ a v připomínání památného

²⁷ František Bílek v Církvi československé husitské. Praha 2000, s. 22.

²⁸ Srov. Z. Trtík, Komentář k věrouce I., Praha 1954, s. 158.

²⁹ Základy víry Církve československé husitské se Stručným komentářem, 2014, s. 147.

³⁰ Karel Farský pravidelně připomínal v Liturgii v modlitbě sjednocení „*mučedníky, vyznavače, osvětitel a apoštoly*“ spolu s Marií „*Ježíšovou svatou mateří*“. Liturgie. In: Zpěvník písní duchovních pro církev československou. Praha 1924, s. 204.

dne „Marie, matky Páně“ 15. srpna. Slavení liturgie podle bohoslužebného formuláře k tomuto dni je možné buďto přímo 15. 8. nebo nejbližší neděli.

25. Marie inspirující v současné době

Marie nezastiňuje Ježíše Krista, ale přibližuje nás k němu. Neodvádí naši pozornost od Kristova učení a Božího slova, ale je jeho nositelkou. Spolu s dalšími svědky víry nestojí v protikladu ke Kristu, ale vede nás k němu a svědčí o něm.

Existenciálním potenciálem úcty k Marii v současné mentalitě a společenském kontextu střetu civilizací a náboženství je aktuální antropologické pochopení Marie jako „skutečné ženy“. Aktuálním naukovým i liturgickým tématem je současná žena se svými osobními i společenskými problémy prostého života v zrcadle Marie, požehnané mezi ženami, jako klíčové ženské postavy dějin spásy.³¹

Úcta k Marii má své místo v tradici CČS(H) od počátku. Může být užitečná k prohloubení duchovního života jednotlivých věřících i společenství. Proto by neměla být opomíjena, nýbrž naopak na základě biblického svědectví připomínána a pěstována.

Advent L. P. 2022

³¹ Z. Kučera, S Marií, požehnanou mezi ženami – materiál pro naukovou komisi, 2016.